

az Egyesült Államokban az elmúlt fél évszázadban a *Negro*-t felváltotta a *Black*, majd ez utóbbit az *African American*, amikor valaki a *néger* szót egy magyar nyelvű magyarországi folyóiratból szeretné száműzni, akkor túlzásba viszi a politikai korrektséget. A túlzásba vitt politikai korrektség kárt is okozhat azoknak, akiknek segíteni kívánnak: Skutnabb-Kangas (1999:7) bemutatja, hogy a korábbi pejoratív neveket (pl. *limited English proficient (LEP) students*) felváltó eufémizmusok (pl. *linguistically diverse students*) használata az USA-ban megfosztja a kisebbségi diákokat a jogi védelemtől, mivel a nemzetközi jog védi a kisebbségi diákokat (*minority students*), de nem nyújt semmilyen védelmet a „nyelvileg különféle” tanulóknak.

Irodalom

- Cseresnyési L. (2004) *Nyelvek és stratégiák avagy a nyelv antropológiája*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Davies, A. (2001) Politicized Language. In: Mesthrie, R. (ed.) *Concise Encyclopedia of Sociolinguistics*. Amsterdam: Elsevier. 580-584.
- Hudson, R. A. (1996) *Sociolinguistics*. Second edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ittész K. (1978) Hungarian women in reality. In: Freudenstein, R. (ed.) *The Role of Women in Foreign-Language Textbooks: A Collection of Essays*. Bruxelles: AIMAV/DIDIER. 9-24.
- Skutnabb-Kangas, T. (1999) Linguistic Human Rights – Are You Naive, or What? *TESOL Journal* 8/3. pp. 6-12.
- Szalai, A. (1999) Linguistic Human Rights Problems among Romani and Boyash Speakers in Hungary with Special Attention to Education. In: Kontra, M., et al. (eds.) *Language: A Right and a Resource. Approaching Linguistic Human Rights*. Budapest: Central European University Press. 297-315.
- Trudgill, P. and Kontra, M. (2000) If women are being discriminated against, you don't say "You should become a man". An interview with Peter Trudgill on sociolinguistics and Standard English. *novELTy* 7/2. pp. 17-30.

SÁNDOR KLÁRA

Szegedi Tudományegyetem, Juhász Gyula Főiskolai Kar

Politikailag korrekt nyelvhasználat – válasz a folyóirat körkérdésére

Köszönöm a folyóirat szerkesztőségének fölkérését. Véleményemet „a politikailag korrekt nyelvhasználatról” a körlevélben megfogalmazottakhoz viszonyulva fejtem ki.

1. A körlevél szerint „hazai nyelvtudományunk adós mind a fogalmi meghatározás kimunkálásával, mind a gyakorlati (értsd: nyelvhasználati) konzekvenciák érvényesítésével”.

Örülök, hogy a téma végre fókuszáltan jelenik meg magyar nyelvészeti folyóiratban is. Ugyanakkor nem gondolom, hogy a magyar nyelvészetnek saját magyar fogalmi meghatározást kellene végeznie e tárgyban, hiszen kiterjedt nemzetközi irodalom született már a témában – és a nyelv működésének sajátosságai a magyar nyelvet illetően sem mások, mint a világ többi nyelvét illetően

Azt én is fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a gyakorlatot megváltoztató javaslatok megtétele a nyelvészek felelőssége – ezek érvényesítése viszont első sorban a valamilyen szempontból hatalmi helyzetben lévők (politikuskok, tanárok, közszereplők, a médiában dolgozók) feladata és kötelessége.

2. A körkérdés szerint „a politikailag helyes szó- és nyelvhasználat nemcsak a nyelvtudomány belügye”; valamint a válasz korlátozható „csak a nyelvtudományra, de kitérhet alkalmazott nyelvészeti szempontokra, azaz nyelvtudományon túli területekre is”.

Úgy vélem, hogy a politikailag korrekt nyelvhasználat *semmiképpen* nem a nyelvészet belügye. A fogalom a társadalmi összefüggéseken kívülre helyezve egyszerűen nem értelmezhető (szerintem egyetlen nyelvi jelenség sem értelmezhető úgy, de a politikai korrektség könnyen beláthatóan nem az), így azok a megállapítások, amelyek a politikailag korrekt nyelvhasználatnak „csak a nyelvtudományra” vonatkozó részét vizsgálják, látványosan értelmetlenek.

Azt gondolom, hogy az alkalmazott nyelvészet, és általában a nyelv társadalmi vonatkozásaival együtt való vizsgálata nem „nyelvtudományon kívüli”. Egy ilyen állítás például politikailag semmiképpen nem korrekt, hiszen a 20. századi mainstream (strukturalista, illetve formalista) nyelvészek nézőpontját tekinti normatívnak, szemben azzal az évtizedes gyakorlattal, amely az egész világon elterjedt, nevezetesen hogy „kötőjel” nélkül, azaz jelöletlenül (ha tetszik, „szervesen”) nyelvészet mindaz, amit a 20. századot uraló paradigmák amolyan „nem igazi”, „kötőjeles” nyelvészettnek tekintettek.

Veszélyesnek tartom a „politically correct”-et „politikailag helyes”-nek fordítani. Részben mert a „politikailag helyes” többféleképpen értelmezhető. Lehet morális kategória, és akkor meg kell mondanunk, milyen értékrend szerint mérve az vagy nem az valami. Lehet a szavazatszerzésre vonatkozó marketing-megközelítés, lehet minősítés egy párt elhatározott programjához képest stb. Másrészt pedig mert a „helyes nyelvhasználat” a magyar köznyelvben foglalt, és a preskriptív nyelvszemléletet nem lenne jó összekeverni vagy összetéveszteni a többek között a nyelvi normativizmus ellen is föllépő „politikai korrektség” mögött álló nézetrendszerekkel.

3. Nem értek egyet azzal, hogy „egy skáláról van szó, amelyen a verbális agresszió egyes konkrét megnyilvánulásai (etnikai viccek, nemi alapú előítéletes, rasszista stb. beszéd) elhelyezkednek”. Úgy gondolom, nem lehet valami „kicsit politikailag nem korrekt” – a nyelvi sértés, lealacsonyítás, az elnyomott helyzet megerősítése, a gyűlöletkeltés mindenképpen az, ami. A politikai korrektséget sértő megnyilvánulások társadalmi következménye minden esetben azonos: az előítéletek megerősítése, sokszor a diszkriminációs gyakorlat legitimálása.

4. Valóban van viszont skála azt illetően, hogy a politikailag nem korrekt megnyilvánulások a nyelvi tudatosságnak milyen szintjén helyezkednek el. Másképpen fogalmazva: hogy mennyire transzparensnek a laikusok számára. (A *laikus*-t itt a népi nyelvészeti – *folk linguistic* – kutatásokban megszokott

értelemben használom: laikus az, aki az adott nyelvészeti területtel nem foglalkozik professzionálisan.) Viszonylag egyszerű fölismerni a politikai korrektség megsértését akkor, ha expliciten jelenik meg, jóval nehezebb azonban, ha metaforákban, implikációkban rejtőzik, vagy azokban a diskurzusokban, kulturális mintázatokban jelenik meg, amelyeket egy adott megnyilvánulás asszociatív módon hív elő.

5. Miért tartom fontosnak a politikailag korrekt nyelvhasználat terjesztését? A nyelvészet (vagy mondjuk tágabban úgy, hogy a nyelvről is szóló gondolkodás) egyik nagy hagyománya szerint a nyelv leképezi és egyben konstruálja is a valóságot. A közbeszéd megváltoztatása tehát társadalmi változásokat segíthet elő. A mai magyarországi közbeszédben (a médiában, különböző politikai terekben, oktatási intézményekben stb. elhangzó szövegekben) az észak-amerikai, illetve a nyugat-európai szokásokhoz képest jóval magasabb a politikai korrektség küszöbe. Azaz: a magyar közbeszédben jóval több bántó, sértő, megalázó, uszító megjegyzés „megy el” föltűnés nélkül – összefüggésben azzal, hogy szerintem a magyar társadalom átlagos attitűdje az említett országokénál sokkal inkább tekintélyelvű, normatív, sztereotipikus és stigmatizáló – röviden: azokhoz képest meglehetősen intoleráns bármilyen társadalmi, etnikai, kulturális, vallási, szexuális orientáció szerinti kisebbséggel szemben. A magyar társadalmat elfogadóbbá teheti, ha a magyar közbeszédet sikerül a politikai korrektségre érzékenyebbé tenni.

6. Mit tehetnek a nyelvészek a politikailag korrekt nyelvhasználat terjesztése érdekében? Elmagyarázhatják, hogyan alakítja a nyelv a társadalmi viszonyokat, és miként járulhat hozzá a politikailag korrekt nyelvhasználat egy toleránsabb, igazságosabb társadalom megteremtéséhez. Sokat segíthetnek olyan kérdések eldöntésében, hogy mi értelmezhető diszkriminációt erősítő, fenyegető, uszító vagy gyűlöletkeltő beszédnek. Igaz, az ilyen minősítésekkel óvatosan kell bánni, mert az, hogy egy-egy megnyilvánulás kiben milyen asszociációkat kelt, milyen jelentéseket alakít ki, az értelmező ismereteitől és beállítódásaitól is nagymértékben függ. De a nyelvészek többek között erre a körülményre is föl-hívhatnák a figyelmet. Mint ahogyan abban is állást tudnának foglalni, hogy az „Indul a vonat Auschwitzba” típusú szöveg bizony nyílt uszítás és fenyegetés, hiszen akik mondják, és akiknek mondják, azok számára közös előismeret a holokauszt. Így nem a nyelvet illetően messzemenően laikus jogi okoskodások, hanem a modern pragmatika és kritikai diskurzuselemzés megbízhatóbb módszereivel lennének eldönthetők a laikusok számára eldönthetetlenek hitt kérdések. És ami talán a legfontosabb: a nyelvészek segíthetnének a nyelvi tudatosság (*language awareness* – hogy ne legyen megtevesztő: ez szintén nem a nyelvhelyességre vonatkozó fogalom, hanem a rejtett nyelvi jelentéskomponensek fölismerésének készsége) szintjének fejlesztésében, és ezzel a demokrácia minőségének javításában.

57682

ANGEWANDTE LINGUISTIK

LINGÜÍSTICA APLICADA

ALKALMAZOTT NYELVTUDOMÁNY

PRIMENJENA LINGVISTIKA

Primenjena lingvistika

LINGÜÍSTICA APLICADA

IV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

PRIMENJENA LINGVISTIKA

2004

Applied Linguistics

Alkalmazott Nyelvtudomány

Hungarian Journal of Applied Linguistics

Szerkesztőbizottság elnöke (Head of the Editorial Board):

GÓSY MÁRIA (Budapest)

Főszerkesztő (Editor-in-Chief):

LENGYEL ZSOLT (Veszprém, Pécs)

Szerkesztőbizottság (Editorial Board):

GALGÓCZI LÁSZLÓ (Szeged)

HIDAS JUDIT (Budapest, Szombathely)

KONTRA MIKLÓS (Budapest, Szeged)

KLAUDY KINGA (Budapest, Miskolc)

NAVRACSICS JUDIT (Veszprém)

SZÉKELY GÁBOR (Nyíregyháza)

Tudományos tanácsadók (Advisory Board):

DEZSŐ LÁSZLÓ (Budapest)

HERMAN JÓZSEF (Budapest)

KIEFER FERENC (Budapest)

SZÉPE GYÖRGY (Pécs)

A folyóiratot kiadja az MTA Nyelvtudományi Bizottság Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottsága; szerkeszti a Veszprémi Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéke. Megjelenik évente kétszer.

(*Hungarian Journal of Applied Linguistics* is issued by the Applied Linguistics Committee of the Hungarian Academy of Sciences and is edited and published by the Department of Applied Linguistics of the University of Veszprém. Two issues of the journal are published annually.)

Megvásárolható vagy megrendelhető:

HÜLBER ATTILÁNÉ

Veszprémi Egyetem, Tanárképző Kar, Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék
Veszprém, 8201, Egyetem u. 10., Tel./Fax: 06/88/406-360

ISSN 1587 – 1061

Készült az OOK-PRESS Kft. nyomdájában
Veszprém, Csillag u. 5.
felelős vezető: Szathmáry Attila

2006 OKT. 24

IV. évfolyam 2. szám 2004.

Alkalmazott Nyelvtudomány

Hungarian Journal of Applied Linguistics

Veszprém

KÖTELES

Alkalmazott Nyelvtudomány

Hungarian Journal of Applied Linguistics

Az egyes tanulmányokat és recenziókat szakterületi kompetenciával rendelkező szakemberek lektorálták.

(Manuscripts for this issue were reviewed by recognised experts of the respective fields.)

BALASKÓ MÁRIA (Szombathely)

BÉKÉSI IMRE (Szeged)

BORGULYA ISTVÁNNÉ (Pécs)

CSÁNYI YVONNE (Budapest)

É. KISS KATALIN (Budapest)

HIDASI JUDIT (Japán)

HORVÁTH JÓZSEF (Pécs)

JÓZSA JUDIT (Pécs)

KENESEI ISTVÁN (Budapest)

KESZLER BORBÁLA (Budapest)

KONTRA MIKLÓS (Szeged)

KOVÁCS MAGDOLNA (Debrecen)

KURTÁN ZSUZSA (Veszprém)

LENGYEL ZSOLT (Veszprém)

NAVRACSICS JUDIT (Veszprém)

SZENDE VIRÁG (Veszprém)

TOLCSVAI NAGY GÁBOR (Budapest)

Technikai szerkesztő (Technical and graphic editor):

SIMON ORSOLYA (Veszprém)

Korrektúra (Proofreader):

SZILÁGYI ANIKÓ (Veszprém)

TARTALOM

TANULMÁNYOK

KOCSOR ANDRÁS ÉS HÉGELY GÁBOR:

A vizuális beszédértékelés alkalmazásának magyar vonatkozású történeti áttekintése a hallássérültek beszédoktatásában 5

KOLTAY TIBOR:

Két „hasznos” műfaj a szaknyelvoktatásban: a pályázat és a jelentés 21

RÁKLI VERONIKA:

Rövid szövegek hallás alapú feldolgozása – rádióhírek megértése 33

PELLES TAMÁS:

A tartalom-alapú nyelvoktatás másik oldala 49

CSERESNYÉSI LÁSZLÓ:

Gondolatok az etnonimákról és a nyelvi neurózisról 65

KÖRKÉRDÉS

BALÁZS GÉZA:

A nyelvi kultúra és a politikai korrektség 87

GALGÓCZI LÁSZLÓ:

Politikailag korrekt? Társadalmilag becsületes! 89

HIDAS JUDIT:

Hozzászólás a „politikai korrektség”-hez 91

KONTRA MIKLÓS:

Baj-e, ha valaki lenégerezi a feketét? 93

SÁNDOR KLÁRA:

Politikailag korrekt nyelvhasználat – válasz a folyóirat kérdésére 95

SZÉKELY GÁBOR:

A politikailag korrekt nyelvhasználatról 98